

«امر به معروف و نهی از منکر و اهمیت آن»
کاری از شورای امر به معروف و نهی از منکر استاندارد کرمانشاه

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

مقدمه:

«امر به معروف» و «نهی از منکر» دو فریضه بزرگ و دو فرع از فروع ده‌گانه دین مبین اسلام محسوب می‌شوند. گذشته از عنایت خاص قرآن کریم به این موضوع در سیره‌ی نظری و عملی پیامبراکرم(ص) و دیگر اولیای دین، جایگاه ممتاز و ویژه‌ای دارد تا آنجا که مولای آزادگان جهان، حضرت ابا عبدالله الحسین(ع)، هدف از قیام خود را برپا داشتن فریضه «امر به معروف و نهی از منکر» میدانند. اصولاً در هر جامعه‌ای فرهنگی خاص حکمفرماست و مردم هر دیاری بر اساس یک سری اصول اجتماعی و یک سری موضوعات عرفی رفتار می‌کنند. بنابر این اگر جامعه هدف ما، یک جامعه اسلامی باشد، قطعاً به استناد آیات شریفه کلام حق می‌بایست بر اساس معیارهای والای انسانی که همانا رضای خداوند متعال و صلاح بندگانش که همانا آرامش و آسایش آنان را در بر خواهد داشت، رفتار نمود. بنابراین همگان در برابر رفتار هموعان خود مسئول و پاسخگو خواهند بود. توصیه به امور نیک و پسندیده، همان قدر اطمینان و آرامش روانی جامعه را بالا میبرد که ممانعت از رفتارهای بد و ناشایست اثر دارد. ولی باید دانست که توصیه و یا نهی هر امری شرایطی دارد و می‌بایستی بر اساس مؤلفه‌های زمان، مکان، شخصیت و جایگاه اجتماعی افراد صورت پذیرد.

تعریف معروف و منکر

در احکام دین، به تمام واجبات و مستحبات معروف و به تمام محرّمات و مکروهات منکر گفته می‌شود بنابراین واداشتن افراد جامعه به انجام کارهای واجب و مستحب امر به معروف و بازداشتن آنها از کارهای حرام و مکروه نهی از منکر است.

امر به معروف و نهی از منکر، واجب کفایی است که اگر افرادی - به قدر کفایت - به انجام آن اقدام کنند، از دیگران ساقط می‌شود. و اگر همه افراد آن را ترک کرده باشند، چنانچه شرایط آن موجود باشد، همه آنها ترک واجب کرده اند.

«امر به معروف و نهی از منکر و اهمیت آن»
کاری از شورای امر به معروف و نهی از منکر استاندارد کرمانشاه

شرایط امر به معروف و نهی از منکر

امر به معروف و نهی از منکر با وجود برخی شرایط واجب می‌باشد و در صورت نبود آن شرایط تکلیف ساقط می‌شود و آنها عبارتند از:

کسی که امر یا نهی می‌کند، بداند آنچه را که دیگری انجام می‌دهد حرام است و آنچه را ترک کرده، واجب است، پس هرکس نمی‌داند این عمل که او انجام می‌دهد حرام است یا نه جلوگیری واجب نیست. احتمال بدهد امر یا نهی او تاثیر دارد، بنابراین اگر می‌داند تاثیر ندارد امر و نهی واجب نیست. شخص گناهکار اصرار بر ادامه کار خود داشته باشد، پس اگر معلوم شود، یا گمان کند، یا احتمال صحیح بدهد گناهکاری بنای ترک عمل را دارد و دوباره تکرار نمی‌کند، یا موفق به تکرار نمی‌شود، امر و نهی واجب نیست. امر و نهی، سبب ضرر جانی یا آبرویی یا ضرر مالی قابل توجه، به خودش یا نزدیکان و همراهان، یا سایر مومنان نباشد.

امر به معروف و نهی از منکر دو مرحله دارد:

۱- **فردی:** در این مرحله، هر کس با رعایت شرایطی همراه با حسن نیت و به تنهایی ناظر اعمال برادران و خواهران مسلمان خویش است.

۲- **جمعی:** در این مرحله امت به طور دسته جمعی برای از بین بردن نابسامانی‌هایی که باعث آلودگی اجتماع می‌شود، قیام می‌کنند;

بدیهی است که در انجام این دو فریضه مهم، ابتدا باید خدا را در نظر داشت و از افراط و تفریط دوری کرد، سپس با حسن نیت و شیوه‌ای متین، با رافت و مهربانی، به صلاح و خیر رهنمون کرد و دل‌ها را با یکدیگر نزدیک نمود. بی‌گمان انسان از ابتدای آفرینش همواره به دنبال مدینه‌ای فاضله بوده، راه‌های ناشناخته و دشوار را آزموده و برای رسیدن به آرمان شهر دست به تلاش‌هایی زده است که زاینده نیازهای فطری اوست. در نظام‌های سیاسی جهان، عده‌ای خاص مامور اجرای قوانین بوده و بر چگونگی اجرای آن نظارت داشته‌اند و دارند، اما در نظام سیاسی اسلام، علاوه بر برگزیدگان جامعه و نظارت آنان، هر فرد مسلمانی وظیفه دارد به انجام قوانین اسلامی پایبندی نشان داده و نسبت به تمام طبقات جامعه، احساس مسئولیت داشته باشد.

«امر به معروف و نهی از منکر و اهمیت آن»
کاری از شورای امر به معروف و نهی از منکر استانداری کرمانشاه

احکام اسلامی از چهار منبع اصلی نشأت می‌گیرد:

۱- **قرآن:** مهم‌ترین سند دینی ما قرآن است، ولی به دلیل پرداختن به اصول اساسی، به تشریح اجزاء و جزئیات پرداخته است.

۲- **عقل:** با توجه به دانش اندک بشری، احکام قطعی‌اش کمتر از شرایط لازم برخوردار است.

۳- **اجماع:** اجماع در فقه شیعه هنگامی معتبر است که بیان‌کننده نظر پیامبر یا امامان معصوم باشد.

۴- **سنت:** سنت همان گفتار و کردار معصومین علیهم السلام است، «سیره» از مهم‌ترین راه‌های به دست آوردن موازین به معروف و ناهی از منکر باید در ابتدا خود به وجوب یا حرمت هر امری آگاه بوده و چنان‌چه به حکم چیزی قطعاً آگاه نباشد، نمی‌تواند کسی را امر و نهی کند. به علاوه پیش از اجرای حکم، احتمال بدهد که امر و نهی او مفید فایده‌ای خواهد بود و در صورتی که یقین حاصل کند مؤثر نیست، بر او واجب نمی‌شود. بی‌گمان امر به معروف و نهی از منکر نمودن مسلمانان، اگر در برگیرنده مفسده و ضرر باشد، وجوبش ساقط خواهد شد. افزون بر آن، اگر شخصی از گناه خود پشیمان شود و توبه کند، دیگر نیازی نیست که او را متوجه این فریضه کنیم.

احکام امر به معروف و نهی از منکر

فراگیری شرایط امر به معروف و نهی از منکر و موارد آن واجب است، تا انسان در امر و نهی مرتکب خلاف نشود.

اگر بداند یا احتمال دهد که امر و نهی‌اش با تکرار مؤثر است، واجب است تکرار کند.

اگر بداند یا احتمال دهد، که نهی او در حضور جمع مؤثر است نه تنهایی، اگر انجام دهنده، آن عمل را بطور آشکار انجام می‌دهد جایز بلکه واجب است او را در جمع نهی کند و اگر چنین نیست بنا بر احتیاط واجب جایز نیست.

«امر به معروف و نهی از منکر و اهمیت آن»
کاری از شورای امر به معروف و نهی از منکر استانداری کرمانشاه

برخی از بزرگان امامیه، از جمله شیخ طوسی رحمه الله و ابوالفتوح رازی رحمه الله این دو فریضه (امر به معروف و نهی از منکر) را واجب عینی دانسته و به آیه یکصد و ده سوره آل عمران استناد جسته‌اند، اما بقیه بزرگان امامیه، به آیه یکصد و چهار همان سوره استناد کرده، این دو فریضه را واجب کفایی دانسته‌اند.

و نیز برخی دیگر از امامیه امر و نهی را تنها بر امام معصوم علیهم السلام واجب دانسته، با این همه غالباً آن را بر همگان واجب شمرده و معتقدند که هر مسلمانی باید با توجه به شرایط زیر این فرایض را انجام دهد:

- ۱، شخص آمر به معروف و ناهی از منکر، نیکی و بدی را به خوبی بشناسد.
- ۲، این احتمال را بدهد که امر و نهی او مؤثر است.
- ۳، اطمینان حاصل کند که امر و نهی وی نتایج زیان‌باری نداشته، موجب از بین رفتن جان و مال مسلمانان نشود.
- ۴، بداند که بدکار، کسی است که پیوسته دست به بدی می‌زند و در بدی کردن اصرار می‌ورزد.
- ۵، شایسته است که آمر به معروف و ناهی از منکر، گناه‌کار را پیش از انجام گناه، از کرده‌اش باز دارد و او را به کار نیکی که در آینده می‌خواهد صورت گیرد تشویق و تحریض کند.

بر این اساس، ملا احمد نراقی رحمه الله معتقد است که این فریضه، بر هر مسلمانی که به سن تکلیف رسیده واجب است، اما در امور مستحب، از آن چه که کراهیت دارد، پی‌گیری واجب نیست و به دنبال همین دیدگاه معتقد است که آمر

مراتب امر به معروف و نهی از منکر

برای امر به معروف و نهی از منکر، مراتبی است که اگر با عمل به مرتبه پایین‌تر، مقصود حاصل شود؛ عمل به مرتبه بعدی جایز نیست و آن مراتب چنین است:

با معصیت کار طوری عمل شود که بفهمد به سبب انجام آن گناه با او اینگونه عمل می‌شود مثل اینکه از او روبرگرداند یا با چهره عبوس با او برخورد کند، یا با او رفت و آمد نکند.

امر و نهی با زبان؛ یعنی به کسی که واجبی را ترک کرده دستور دهد که واجب را به جا آورد و به گناهکار دستور دهد که گناه را ترک کند.

استفاده از زور، برای جلوگیری از منکر و برپایی واجب؛ یعنی تنبیه گناهکار

«امر به معروف و نهی از منکر و اهمیت آن»
کاری از شورای امر به معروف و نهی از منکر استانداری کرمانشاه

آداب امر به معروف و نهی از منکر

مانند طبیعی دلسوز و پدری مهربان باشد.

قصد خود را خالص کند و تنها برای رضای خدا اقدام کند و عمل خود را از هرگونه برتری جویی پاک گرداند. خود را پاک و منزّه نداند، چه بسا همان که اکنون از او خطایی سرزده است، دارای صفات پسندیده‌ای باشد که مورد محبت الهی است، هرچند این عمل او هم‌اکنون ناپسند و مورد غضب الهی باشد.

جایگاه امر به معروف و نهی از منکر در قرآن :

ولتكن منكم امة يدعون الى الخير ويامرون بالمعروف و ينهون عن المنكر و اولئك هم المفلحون (آل عمران ۱۰۴) باید از شما مسلمانان گروهی مردم را به خیر دعوت کنند و آن‌ها را به انجام امور نیک ترغیب کنند و از انجام امور ناپسندیده باز دارند این گروه رستگار هستند .

كنتم خير امة اخرجت للناس تامرون بالمعروف وتنهون عن المنكر و تؤمنون بالله (آل عمران ۱۱۰)

شما بهترین امتی هستید که برای اصلاح جان مردم برانگیخته شده اید ، تا مردم را به کارهای نیک تشویق کنید و از انجام کارهای زشت باز دارید و به خدا ایمان آورید .

والمؤمنون والمؤمنات بعضهم اولياء بعض يامرون بالمعروف و ينهون عن المنكر ... (توبه ۷۱)

مردان و زنان مؤمن دوست یکدیگرند و به نیکی امر می کنند و از زشتی باز می دارند تا آخر آیه

«امر به معروف و نهی از منکر و اهمیت آن»
کاری از شورای امر به معروف و نهی از منکر استانداری کرمانشاه

امر به معروف و نهی از منکر در اسلام

واژه معروف و منکر :

واژه معروف مقام خاصی دارد زیرا نمایانگر اندیشه ای است که ریشه در دل گذشته ای بس دور دارد . در تفسیر های قرون متاخر اسلامی می بینیم که واژه معروف اغلب چنین تعریف شده است «نچه قوانین شرع تایید و تصدیقش کرده است» «معروف لغتا به معنی «دانسته شده است» پس یعنی آنچه معلوم و دانسته شده و آشناست ، و بنابراین از نظر اجتماعی ، پذیرفته و تایید شده است .

معروف رسماً در مقابل منکر قرار گرفته است و منکر لفظاً به معنای غریب و نامعلوم است ، منکر معادل کفر و معاصی است به این ترتیب معروف یعنی هر عملی که از ایمان واقعی ناشی می شود و مطابق وسازگار با آن است و منکر به هر عملی اطلاق می شود که با احکام الهی در تعارض باشد

جنبه ارشادی :

امر به معروف و نهی از منکر به عنوان یک امر اجتماعی در موارد گوناگون جنبه ارشادی دارد و از این جهت نیز یک روش تربیتی اساسی است انسان طبیعتاً ارشاد را بهتر از دستور دادن تحمل می کند . افراد در موارد گوناگون در برابر دستور ها مقاومت و گاهی نیز میل دلرند بر خلاف دستور دیگران عمل کنند . ارشاد تماس دو نفر یا دو گروه را بصورتی انسانی در می آورد . کار مربی یا پدر و مادر نیز اگر جنبه ارشادی داشته باشد مؤثر تر از روش های دیگر است . در موقع ارشاد مسئله روشن تر مطرح می گردد ، جوانب امر مورد مطالعه قرار می گیرد آثار و نتایج کار پیش بینی می شود ، دو طرف تجربیات خود را مطرح می کنند و فرد تحت ارشاد خود متوجه بدی یا خوبی عمل شده و به کاری اقدام یا از انجام کاری خودداری می کند

امر به معروف و نهی از منکر وقتی به عنوان یک وظیفه تلقی شد هم بصورت انگیزه فردی در می آید و هم آثار اجتماعی دارد . فرد خود در صدد کنترل اعمال خویش برمی آید . علاوه بر این ، پیش از آنکه دیگران به فرد تذکر دهند او خود به اصلاح وضع خویش اقدام می کند . روی این زمینه فرد در مورد رفتار خود شخصا احساس مسئولیت می کند و پیش از آنکه دیگران او را باز خواست کنند خود در صدد باز خواست خویش بر می آید .

«امر به معروف و نهی از منکر و اهمیت آن»
کاری از شورای امر به معروف و نهی از منکر استانداری کرمانشاه

در زمینه اجتماعی امر به معروف و نهی از منکر به صورت یک مسئولیت مشترک در می آید وقتی فرد تخلف دیگری را مشاهده نمود در خود احساس مسئولیت می کند و میل دارد متخلف را از انجام عمل ناپسندیده باز دارد همین احساس مشترک هم فرد را از ارتکاب کار های ناپسندیده باز می دارد و هم جمع را از دست زدن به اعمال ناروا منع می کند . روی این زمینه امر به معروف و نهی از منکر هم از لحاظ فردی جنبه تربیتی دارد و هم از لحاظ جمعی .

علاوه بر جنبه ارشادی ، در جریان امر به معروف و نهی از منکر افراد باید جهات دیگر را نیز در نظر داشته باشند . آنکه می خواهد دیگران را از انجام کار زشت باز دارد باید واقعا از ماهیت عمل ناپسندیده آگاه باشد ، زیان های آن را بداند و در وضعی باشد که بتواند دیگری را ارشاد نماید . موقعیت نیز باید مؤثر بودن این جریان را نشان دهد گاهی عمل فرد متخلف به صورتی است که باید آن را زشت شمرد و رد کرد . گاهی فرد در موقعیتی قرار دارد که آشکارا نمی تواند عمل فرد متخلف را مورد سرزنش قرار دهد در این صورت تنفر درونی نسبت به این عمل و سکوت در برابر فرد متخلف یا ترک محل یک نوع اعتراض است . زمانی موضوع تخلف و فرد متخلف در وضعی است که می توان شفاهتا به او تذکر داد در این صورت وظیفه افراد است که فرد متخلف را سرزنش کنند . گاهی موضوع تخلف تجاوز به حقوق دیگران یا ستم روا داشتن نسبت به دیگران است در این گونه موارد واکنش در برابر متخلف بصورتی دیگر ظاهر می گردد .

«امر به معروف و نهی از منکر و اهمیت آن»
کاری از شورای امر به معروف و نهی از منکر استاندارد کرمانشاه

قسمتی از گفتار حضرت علی (ع) را که در جنگ صفین در باره امر به معروف و نهی از منکر بیان فرموده است در این جا نقل می کنیم:

ایها المؤمنون ، انه من رای عدوانا بعمل به ومنکرایدعی الیه فانکره بقلبه فقد سلم و بری ء ، ومن انکره بلسانه فقد اجره و هو افضل من صاحبه ، ومن انکره بالسیف لتکون کلمة الله هی العلیل و کلمة الظالمین هی السفلی فذلک الذی اصحاب سبیل الهدی و قام علی الطریق و نور فی قلبه الیقین

ای مومنان هر که ببیند ظلم و ستمی بکار می برند و مردم را به منکر و ناپسندیده ای می خوانند و آن را به دل انکار کند پس رهایی یافته و بیزاری جسته است و هر که آن را به زبان انکار کند اجر و مزد یافته و پاداشش از انکار کننده به دل بیشتر است ، هر که آن را با شمشیر انکار کند تا کلمه خدا بلند تر «بالتر» و کلمه ستمکاران پست تر باشد او کسی است که به راه راست قیام نموده و یقین و باور در دل او روشن گشته است (نهج البلاغه صفحه ۱۲۵۳ ترجمه آقای فیض الاسلام)

در این جا حضرت علی (ع) از ظلم و امر ناپسندیده صحبت می کند موضوع تخلف از اهمیتی خاص برخوردار است و احتمالاً جنبه اجتماعی دارد در برابر این موضوع سه نوع واکنش مطرح شده است اول انکار قلبی ، دوم انکار زبانی ، در مورد سوم فرد برای از میان بردن ظلم و دفاع از حق و مبارزه با باطل قیام می کند همانطور که ملاحظه شد پاداش فرد دوم از پاداش فرد اول بیشتر ، و فرد سوم که در راه حق قدم برداشته جایگاه رفیع تری دارد .

بنابراین قلمرو امر به معروف و نهی از منکر وسیع است . افراد مسئول در برابر تخلفات چه یک عمل کوچک غیر اخلاقی که جنبه فردی دارد و چه ظلم و بیدادگری که حیات یک جامعه را به خطر می اندازد باید واکنش نشان دهند . اگر در جامعه ای اصل امر به معروف و نهی از منکر رعایت گردد کسی به خود اجازه نمی دهد که به حقوق دیگران تخطی کند و اصولاً ستمگران و متجاوزان فرصتی برای استثمار و تجاوز به حقوق دیگران بدست نمی آورند در چنین جامعه ای زمامدار ستمگر به وجود نمی آید زیرا افراد ستمگر می دانند که به محض تجاوز به حقوق دیگران در برابر قیام مردم قرار می گیرند .

«امر به معروف و نهی از منکر و اهمیت آن»
کاری از شورای امر به معروف و نهی از منکر استانداری کرمانشاه

نتیجه گیری:

خلاصه سخن، آن که در اجرای «امر به معروف و نهی از منکر» ابتدا باید از خود شروع کنیم، البته بدون فراموش کردن این سخن «رطب خورده منع رطب کی کند» که در اجرای شایسته‌ترین واجبات از جمله «رطب خوردگان» نباشیم. هر کس شایسته است، در این راه، پیش قدم شده، در حد توانایی خود بکوشد؛ اما نباید فراموش کرد که اولویت، بیشتر با کسانی است که به نوعی در دل مردم نفوذ دارند؛ چون علما، بزرگان اجتماع، مدیران، و رؤسای ادارات، چه لشکری و چه کشوری. و همه کسانی که مورد قبول مردم هستند، از این شرط برخوردار می‌باشند؛ چرا که اگر منکری از این بزرگان صادر شد، بی‌گمان مردم عادی را به سرعت نا امید و سرخورده می‌کند؛ به قول ناصر خسرو: «بند دین بر دلشان سست می‌شود»؛

خلق بر آن عالم منکر شدی سست‌شده بر دلشان بند دین

ظرفیت افراد در پذیرش افکار و ایده‌های دیگران متفاوت و متنوع است و بنابراین در اجرای این دو امر الهی باید بسیار مراقب بود و به گونه‌ای برخورد نشود که خدای ناکرده موجب دین‌گریزی و بدتر از آن جریحه دار کردن طرف مقابل جهت تشدید عمل منکر و یا گریز از معروفی شود.

خدایا چنان کن سرانجام کار تو خوشنود باشی و ما رستگار

ومن الله توفیق

بهمن ۱۳۹۶

«امر به معروف و نهی از منکر و اهمیت آن»
کاری از شورای امر به معروف و نهی از منکر استاندارد کرمانشاه

منابع:

- ۱، علی اکبر دهخدا، لغت نامه.
 - ۲، ملا احمد نراقی، حدود ولایت حاکم اسلامی، (ترجمه بخش ولایت فقیه از کتاب «عوائد الایام»، (چاپ اول، تهران، اداره کل انتشارات و تبلیغات، ۱۳۶۵) ص ۱۰،
 - ۳، سید محمود مدنی بجستانی، امر به معروف و نهی از منکر دو فریضه... (چاپ دوم: معروف) ص ۱۲ و ۱۳،
 - ۴، محمد رضا اکبری، تحلیلی نو و عملی از امر به معروف و نهی از منکر در عصر حاضر، (چاپ دوم: شهید فهمیده، ۱۳۷۵) ص ۱۶۵،
-

سایتها:

(۱) <http://www.fa.islamic-sources.com>

(۲) <http://www.aamerin.ir>